

A fortélyos tudományokért

Ki hinné, hogy mennyit talált, kilincsel, érvelt és hadakozott Szeged városa annak érdekében, hogy felsőfokú képzésre alkalmas tanintézetet kapjon. Eppen 130 évig tartott, míg a bölcsészeti tanfolyam létesítésétől eljutott a valóságos egyetemi városi ranghoz.

Az első akta 1790-ből származik, amely szerint „...a filozófiai tudományoknak Szeged városába való bevitele nemcsak hasznos, hanem szükséges is.” A piaristák határozatos gimnáziumát — amelynek Dugonics András 1750 —56 között növendéke, az 1761 —62-es tanévben pedig kinevezett tanára volt — végül is csak többszöri, megismételt kérelem után letelepített filozófiai tanfolyammal kibővíteni és lyceumi rangra emelni. Így született az első olyan intézmény, amely több mint ötven esztendőn keresztül Dél-Magyarországon egyetlen felsőfokú iskolája maradt. Az itt tanulóknak nagyobb része vidéki volt, a növendékek magukat filozófusnak neveztették, s az egyetem bölcsészeti karán doktori szigorlatot tehettek. A város az iskolának új épületet emeltetett, ennek ünnepélyes átadása 1794-ben volt. A piaristák képviselte erős magyar, nemzeti jelleg ellenére a tanítási nyelv egészen 1844-ig a latin volt.

A jogakadémia létesítésének gondolata először 1802-ben született, mikor Pécsről a főiskolát eredeti helyére, Győrbe helyezték vissza. A szegediek úgy vélték, hogy a pozsonyi ezzel fölöslegessé vált, jobb helye lenne Szegeden. Mielőtt az uralkodóhoz folyamodtak volna, a vármegyétől pártoló támogatást kértek. Majd minden indoklásban olvashatjuk, hogy Szeged város „vize jó, levegője egészséges, a városban az élelmezés olcsó és a lakosok jó erkölcsűek”. A napoleoni háborúk miatt csak jóval később, 1827-ben került a kérelem érdemi elbírálásra a kancellárián. A felsőbb véleményt mi sem mutatja jobban, mint gróf Cziráky főtárnokmester méltatlankodása: „...ha a 'törvényes' iskolákat szaporítjuk, több lesz a prókátor, mint a pör, s aztán a magyar ember jólelkű, nem szükséges fortélyos tudományokra oktatni”. Nyilván ez a szemlélet gátolta a későbbiekben is a kifejezetten nemzeti orientációjú Alföldön a főiskolák létrejöttét, pedig Szeged erejéhez mérten anyagi áldozatoktól sem riadt vissza. A negyvenes évek eseményei hosszú időre minden más gondot kiszorítottak, s talán a szegediek a „ma-

GYAKRAN EMLEGETIK ÚJSZEGEDET, MINT AZ ISKOLÁK, VAGY MINT A TUDOMÁNY VÁROSÁT. MI TAGADÁS, EZEK A JELZŐK SZÁMUNKRA TÖBBET ÉRNEK, MINTHA CSAK A NAPPÉNY VÁROSÁKÉNT TARTANÁK SZÁMON. NAGYON JÓ AZ ÁLDOTT NAPPÉNY, SOK KELLEMES ÓRÁT AD A VÁROS LAKOSSÁGÁNAK ÉS A VENDEGEKNEK (FŐKÉNT, HA STRAND IS VAN HOZZÁ), DE MÉGIS CSUPÁN FÖLDRAJZI ADOTTSÁG. AZ ISKOLÁKBAN, A TUDOMÁNYOKBAN AZONBAN BENNE VAN A VÁROS LAKOSSÁGÁNAK SZELLEMI EREJE, SZELLEMI KINCSE IS. VÉLETLEN VOLNA, HOGY ITT KAPOTT NOBEL-DÍJAT EGY TUDÓS? VÉLETLEN VOLNA, HOGY RÁ HARMINCEGYNÉHÁNY ÉVRE AZ AKADEMIA SZEGEDRE KÖZPONTOSÍTTA A BIOLÓGIAI TUDOMÁNYOK MŰVELÉSÉT? A VÁROS SZELLEMI EREJE ÉVSZÁZADOKIG KÜZDÖTT AZ ELISMERTETÉSÉRT, MIGNEM A FELSZABADULÁS UTÁN MINDEN SZÁLON KIBONTAKOZHATOTT: AZ ELSŐ SZIKRÁT LOBBANTÓ ÓVODÁKTÓL AZ ÁLTALÁNOS MŰVELTSÉGET NYÚJTÓ NYOLC OSZTÁLYOS ISKOLÁKON, A SZAKMAI ÉS HUMÁN MŰVELTSÉGET KINEVELŐ SZAKMUNKÁSKÉPZŐKÖN, SZAKKÖZÉPISKOLÁKON ÁT, EGÉSZEN A FŐISKOLÁKIG ÉS EGYETEMEKIG. A SZOCIALISTA MAGYARORSZÁG EGYIK LEGFONTOSABB SZELLEMI MŰHELYE MA SZEGED. ERRŐL SZÓL MOST MAGAZINUNK. A VÁROS FELSZABADULÁSÁNAK 30. ÉVFORDULÓJÁIG, OKTÓBER 13-IG SOROZATUNKBAN MEG A VÁROS LAKÓINAK GAZDAGODÁSÁRÓL, SZEGED NAGY NAPJAIRÓL, VALAMINT BARÁTAIRÓL ADUNK KÖZRE ÖSSZEÁLLÍTÁST.

gasabb politikába” való beelátását és taktikai érzékét bizonyítja, hogy 1868-ban — a kiegyezés után — a törvénytudományi tanfolyam mellé homoki mintagazdasági iskolát is kértek — azonban ezt is hiába.

A hetvenes évektől kezdve a városok között megindult a versenytűzés a majdan létesítendő harmadik egyetemért. (A pesti után 1872-ben alapították a kolozsvárt.) „Az egyetem kérdése kardinális pontja Szeged életere újalkodásának” — írta a Pesti Napló az árvíz után. A Szegedi Naplóban is közzétett városi memorandum az Alföld fontos szerepéről írt a magyarság alakulásában s azzal érvelt, hogy Szeged „iskoláit maga tartja fenn, a víz elleni védelmet magából fedezte s egyetlen feladata volt eddig: rést állani a töltéseken”. Tehát „nemzeti, országos, tanügyi és városföldi szempontok azok, amelyeket az egyetem elhelyezésénél figyelembe kell venni.”

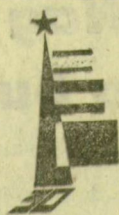
S a főváros véleménye? Vagy tagadták a harmadik egyetem szükségességét, vagy pedig — ha már megvalósul — valamelyik dunántúli várost javasolták. Két szemlélet küzdött egymással a továbbiakban is: az egyik a meglevő adottságok alapján akart dönteni, a másik azt a várost akarta, ahol megítélése szerint nagyobb szükség lett volna egyetemre: s ez a város Szeged volt. „Magyar nemzeti érdekből kívánatosnak tartom, hogy Szegeden tudományegyetem létesíttessék, aminek a könyvtárral egyik előfeltételét kívántam megalapítani...” — mondta Somogyi Károly. 1881-ben Trefort miniszter vezetésével neves pesti egyetemi tanárokból álló szakértői küldöttség érkezett a városba. Egybehangzó megállapításuk szerint olyan nagy anyagi áldozatokra lenne szükség, amely meghaladná a város lehetőségeit. (Szeged 634 ezer forint értékű felajánlást tett — egyévi jövedelme normális körülmények között hozzávetőleg 685 ezer forint volt.) A felajánlást is tartalmazó felíratra nem érkezett válasz a minisztertől. Az ilyenformán megszakadt tárgyalások fonalát 1893-ban, a millenniumi ünnepségekre való felkészülés alkalmából vették újra föl, ekkor a miniszterhez intézett iratban a város monográfiájának tervéről, közművelődési palota építéséről és állandó vízvezeték építéséről adtak hírt. A tanügyekre ebben az időben a főváros után Szeged áldozta a legtöbbet.

A város vezetői érveltek, bizonyítottak, a sajtó adatokat gyűjtött és közölt, de mert a költségmüegyetemi építkezések ek-

kor már folytak — ismét volt ok a halogató válaszra. Ettől az időtől kezdve jogakadémiáért már csak taktikából folyamodott a város: fokozatossággal vélte ugyanis megvalósíthatónak kérése teljesítését. 1906-ban a város vezetősége elkészítette az eddigi legtöbb adatot magában foglaló emlékiratot. A felajánlás értéke meghaladta a hatmillió koronát. Két év múlva újra küldöttség ment a kormányhoz. A helyzet biztató lehetett, mert a Szegedi Híradó azon sajnálkozott, hogy „vitairó dalmunk legkedvesebb témája — a harmadik egyetem — nincs többé”. Ennek ellenére 1910-ben új költségvetés és hozzájárulás készült, ezúttal több mint tizenkétmillió korona értékben. Ha ez sem segít, „...akkor nincs más hátra, mint hogy saját erőnkkel állítsuk föl az egyetemet” — írta a Szegedi Híradó. A következő évben „egy egész országrész” járult az illetékesek elé. Az eredmény: az egyetemet Pozsony és Debrecen kapta, Szeged pedig egy ígéretet a majdani második műegyetemre.

Itt tartottak az ügyek, mikor kitört a háború. 1919-ben — amikor már tudni lehetett, hogy a kolozsvári egyetem nem maradhat eredeti helyén — a polgármester közvetlenül az egyetemi tanárokhöz fordult. Hosszas huzavona után végre 1920-ban a miniszter döntött a négy kart magában foglaló kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Szegeden való ideiglenes elhelyezéséről. A határozat 1921. február 1-vel emelkedett törvényerőre. A döntésben szerepe volt Klebelsberg Kunó politikai megfontolásának, amely a fővárossal szemben akart tudományos és politikai ellenpólust teremteni. De hogy ez az ideiglenesség tartós szervátültetéssé válhatott, az már egyedül Szeged érdeme.

Ábécédé — azzal kezdé

Az alsófokú népoktatás egészen a felszabadulásig szomorú szegényfoltja volt a magyar kulturális életnek, amely azonban híven tükrözte a társadalom szerkezetének irrealitását, nem hiába jellemzik találó képpel, a csúcsára állított piramissal. Amikor a század elején már a környező államokban is 7—8 osztályos volt a kötelező oktatás, nálunk még a 6 osztályos népiskolai törvény végrehajtása is nehézségekbe ütközött, részben politikai, részben gazdasági okok miatt.

Szeged tehetségéhez és anyagi helyzetéhez mérten mindig szívügyének tekintette a népiskolát. Ennek alighanem társadalmi összetétele is oka lehetett, amelyről Mikszáth azt írta, hogy „...a demokráciának... Szeged a főfészke, az egyetlen város lévén, hol az iparosiem vergődött hatalomra a közügyekben is...” Innen indult a tanyai iskolák országos jelentőségű gyakorlata, s egy másik gondolat, az általános népiskoláé — megvalósulását 70 évvel megelőzve — is itt röpített fel először.

Az 1777-ben kiadott új tanügyi rendtartásig — a Ratio Educationis-ig — az oktatás ügye az egyház kezében volt. A tanítás lényegében minden rendszer és módszer nélkül történt, s bár igaz, hogy az állam, a monarchia fennhatósága átfogóbb szervezettel és egységes intézkedéseket jelentett, de ezekért az előnyökért — csakúgy, mint később a Bach-korszakban — le kellett nyelni a fokozódó németesítést is, s ez a magyarságára különösen büszke szegedieknek igen rágós falat lehetett.

A belvárosban négyosztályú „nemzeti iskola” nyílt, ugyanakkor Alsó- és Felsővárosban egy-egy egyszotályos. A négyosztályú városi iskola harmadik osztályából a gimnáziumba lehetett iratkozni, a negyedik osztályt azok végezték el, akik kereskedők, vagy iparosok akartak lenni. Ez volt az első „polgári” iskola, amelynek kiegészítésére 1799-ben a város rajziskolát is állított.

Csak az 1868-as törvény adta vissza a nemzethoz az iskolaügyet. Szeged tanácsa ekkor — hogy teljesen szabad kezét kapjon — úgy döntött, hogy iskoláit községi kezelésbe veszi. Megalakult az első iskolaszék, mint autonóm hatóság, összeírták a tanköteleseket, megalakult az Alföldi Tanító Egylet. Az 1870-es népszámlálás adatai szerint az országos 50 százalék analfabétával szemben ez az arány Szegeden 63 százalék volt. Hiába volt ugyanis papíron a 12 éves korig tartó iskolakötelezettség, ha megfelelő számú terem és tanító hiányában a tanköteleseknek csak a fele járt iskolába.

Az 1879-es árvíz kemény csapást mért az iskolákra is, a re-

konstrukciónak így a népiskola újraszervezése is fontos feladata lett. A tanítás azelőtt ingyenes volt, de tekintettel a megnövekedett terhekre, 1883-ban a tanács bevezette a tandíjat, s ezt egészen 1909-ig szedte. A század utolsó évében már 41 tanyai osztatlan iskola, a 13 belterületi községi elemi iskolában pedig 83 osztály működött. A tanyai iskolák terhet az állam magára vállalta. Egyre fokozódó anyagi terhelést jelentett a községi iskolák fenntartása is, ezért 1903-tól néhányat államosítottak. A Tanács-köztársaság ideje alatt a szegedi direktorium egységes tantervet, 8 osztályos iskolát tervezett bevezetni, amelynek realitása éppen Szegeden meg is lett volna. De ebből akkor semmi nem valósulhatott meg.

Az 1921-gyel kezdődő évtized a klebelsbergi kultúrpolitika népi iskolai programjának megvalósításával telt. A tankötelezettséget formálisan a 14. életévig hosszabbították meg. Fokozott szerepet kaptak az ismétlődő vagy továbbképző iskolák, ezeknek feladatát a miniszter abban határozta meg, hogy „a tanulókban elmélyítse az addig szerzett ismereteket”. A tankötelesek 35 százaléka nem járt iskolába — de be se fért volna. Hiába voltak a büntető szankciók, a pénzbürség vagy elzárás, ha a szülő nem tudta a beíratási díjat kifizetni, a gyerek csak otthon maradt, vagy elszegődött pásztorok, kiscselédnek.

Az iskolaépítési programot Szeged elsősorban a belvárosban igyekezett megvalósítani. Ekkor majd mindegyik felekezetnek is volt elemi iskolája. Hogy mekkora színvonalbeli különbségek lehettek az egyes városrészek között, arra jellemző, hogy a somogyitelepi (ma Petőfitelep) iskola két, az új rókusai már tizenkét tantermet volt. A községi iskolák fenntartása egyre többbe került, 1930 őszén osztályokat szüntettek meg, illetve vontak össze, tanítói állásokat töröltek. Nőtt a zsúfoltság, s csak öt évvel később foghatott hozzá a város négy új iskola felépítéséhez. 1938-ban — kísérleti jelleggel ugyan —, de megindult a tanítás egy nyolcosztályos oktatásra tervezett iskolában.

Csak a felszabadulás után érett meg a helyzet arra, hogy a mindenki számára kötelező, elvben azonos alapműveltséget nyújtó, nyolcosztályú állami általános iskola a gyakorlatban is megszülessen. Mivel ez az iskolatípus alapképzést ad, amelyet nem érint annyira a sokat emlegetett információrobbanás, mint más oktatási formákat, a legstabilabb, legidőtállóbb tanmenettel dolgozik. Szegeden jelenleg 26 általános iskolában — amelynek egy részében idegennyelvi, matematikai és zenei tagozat is van — 698 pedagógus tanít.

„Vize jó, levegője egészséges, a városban az élelmezés olcsó és a lakosok jó erkölcsűek.” (A volt piarista gimnázium ma a természettudományi kar székhelye, a Béke-épület, s balról Szent-Györgyi egykori munkahelye.)